

Forskning om teckenspråk XXV

Brita Bergman

Thomas Björkstrand

Teckentranskription

Teckentranskription

Brita Bergman

Thomas Björkstrand

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
2. Den manuella teckenstrukturen	2
2.1 Sammanställning av beskrivningen av teckenstrukturen (efter Bergman, 1977)....	3
2.2 Transkriptionssymbolerna	4
2.2.1 Lägen	4
2.2.2 Handformer	6
2.2.3 Attityd	8
2.2.4 Rörelseriktning	8
2.2.5 Rörelsearter	9
2.2.6 Interaktionsarter	9
2.2.7 Relationssymboler	10
2.2.8 Övriga symboler	10
3. Transkriptionskonventioner	11
4. Transkriptionsexempel.....	13
5. Översikt handformer	23
6. Transkriptionsformel.....	27
7. Referenser.....	28

1. Inledning

I det här kompendiet beskrivs det transkriptionssystem som används för transkription av enskilda tecken i svenska teckenspråket och som används i Svenskt teckenspråkslexikon (2008, 2014). Det är en reviderad version av det system som tidigare beskrivits i Bergman 1977, Bergman 1982 och i Björkstrand & Bergman 1993. Revisionen, som i huvudsak har gjorts inom projektet Datorbaserat lexikon för det svenska teckenspråket (finansierat av Riksbankens jubileumsfond och Socialvetenskapliga forskningsrådet), har utförts i samarbete med Tomas Hedberg.

De största förändringarna är dels tillkomsten av nya transkriptionssymboler, dels ändringar i konventionerna för hur symbolerna kombineras med varandra. Det är främst i aspekten artikulation som symbolerna skrivs annorlunda än förut, nämligen att de nu i princip genomgående skrivs efter varandra (tidigare kunde de skrivas även under varandra).

2. Den manuella teckenstrukturen

Utmärkande för den manuella teckenuppbyggnaden är (a) att en eller två händer (b) utför en rörelse (c) någonstans i förhållande till den tecknades kropp. Dessa tecknets tre aspekter kallas

- (a) artikulator,
- (b) artikulation,
- (c) artikulationsställe.

Tecknets aspekter (eller parametrar, som de vanligen benämnes i amerikansk teckenspråkslitteratur) beskrivs ofta som simultant realiserade genom att handen, den rörelse den utför och det ställe på vilket det sker förekommer samtidigt (Stokoe, 1960; Klima & Bellugi, 1979). Det simultana draget ska dock inte överbetonas. Tecken vars artikulation utgörs av flera olika segment, såsom kontakt-rörelse-kontakt (TOLKA) eller rörelse-kontakt-rörelse (PLÖTSLIGT) har ju även en påtaglig sekventiell organisation. Detsamma gäller sammansatta tecken som i regel har två olika artikulationsställen (se Wallin 1982).

Ett tecken har antingen enkel eller dubbel artikulator, dvs endast en hand är aktiv eller båda agerar tillsammans. I tecken med två händer kan händerna ha olika aspektfunktion såtillvida att en hand är aktiv och den andra är passiv och fungerar som artikulationsställe.

Oavsett om en hand fungerar som artikulator eller artikulationsställe antar den olika former såsom flat hand, knuten hand, pekfingerhand. Dessutom intar handen olika attityd med vilket avses att den hålls på olika sätt i förhållande till den tecknade. Dels kan handen ha viss (attityd-)riktning, vilken beskrivs med referens till en tänkt pil från handleden till de inre knogarna (vänsterriktad, framåtriktad); dels olika (attityd-) vridning som relateras till handflatans riktning, dvs åt vilket håll handflatan är vänd (uppåtvänd, framåtvänd).

Artikulationen är agerandet, det som artikulatorn gör. Artikulationen är vanligen en rörelse av något slag, men kan också bestå enbart av att artikulatorn etablerar kontakt med någon kroppsdel som i exv BO där den flata handen läggs på kinden. Artikulationsaspekten beskrivs med rörelseriktningar (höger, fram, ner), rörelsearter (vrids, cirkel) och interaktionsarter (växelvis, divergerande).

Artikulationsstället slutligen är det läge vid vilket artikulatorn agerar. Det är antingen någon del av kroppen eller det neutrala läget, vilket är området framför den tecknades kropp där händerna med lätthet artikulerar när armarna är böjda i armbågarna. Som nämndes ovan fungerar även en hand som artikulationsställe, manuellt läge, och antar också då olika handformer (dock bara en delmängd av dem som förekommer i aspekten artikulator) och attityd.

Bergman (1977) redovisar en analys av tecknets minsta betydelseskiljande enheter som efter Stokoe (1960) kallas kirem, men den analysen gäller tecknen i Teckenordbok (1971), alltså tecknen sådana de användes i tecknad svenska. Någon liknande analys av teckenspråkets distinktiva enheter har inte gjorts.

2.1 Sammanställning av beskrivningen av teckenstrukturen (efter Bergman, 1977).

aspekt	kiremtyp	kiremexempel
artikulator	(i) handform	flat hand, knuten hand
	(ii) attityd	framåtriktad, uppåtvänd
artikulation	(iii) rörelseriktning	upp, höger, fram
	(iv) rörelseart	föres, vrids, spelar
	(v) interaktionsart	växelvis, konvergerande
artikulationsställe	(vi) läge: om manuellt läge: (i) + (ii)	bröstet, pannan, neutrala läget

Med utgångspunkt i kiremanalysen konstruerades ett skriftsystem (för tecknad svenska) enligt principen ett kirem - en skriftssymbol, alltså en fonematisk teckenskrift. Det är det skriftsystemet som senare utvecklats för att bättre kunna användas för transkription av tecknen i det egentliga teckenspråket.

Transkriptionen är i stort sett en fonematisk transkription, vars symboluppsättning representerar det vi intuitivt uppfattar som teckenspråkets distinktiva enheter och deras viktigaste varianter. Finfonetiska observationer, dvs små detaljskillnader mellan teckenformerna, kan inte transkriberas med det här systemet. I regel är dock beskrivningen tillräcklig för att man ska kunna identifiera ett tecken.

2.2 Transkriptionssymbolerna

2.2.1 Lägen

ˆ	hjässan
□	ansiktet, i huvudhöjd
∩	övre delen av ansiktet
∪	nedre delen av ansiktet
˘	pannan
◦	ögat
△	näsan
}	sidan av huvudet, örat
)	kinden
⊂	munnen
∪	hakan
ℙ	nacken
∥	halsen
┌	axeln, vänster
┐	axeln, höger
«	överarmen
«	underarmen
<	armen
[]	bröstet
]	höger sida av bröstet
[vänster sida av bröstet
⊥	magen, mellangärdet
└	höften
⊥	benet

Lägena i huvudhöjd har (med undantag av näsan) rundade symboler; övriga har rätvinkliga symboler. Vidare förekommer två olika storlekar bland lägessymbolerna.

Följande symboler är stora (lika höga som handformssymbolerna:

○ ∩ ∪ } ∥ ρ) []] [< << <<< 𐌵

De övriga är bara hälften så stora och har samma höjd som attityd- och artikulationssymbolerna. Dessa små lägessymboler skrivs "på raden" men fyra av dem har kommit att skrivas i en högre position:

𐌶 𐌷 ° 𐌸

Underarmen transkriberas följd av attitydsymbolerna.

○ ∩ och ∪ används för tecken vars artikulation saknar kontakt. Symboler för de lägen vilka utgörs av den ena kroppsdelen i ett par kan vid behov dubbelskrivas med motsvarande spegelvända symbol: { } () 𐌶𐌷 𐌸𐌹 ∞

2.2.2 Handformer

J	Flata handen	R	Långfingret
⋈	Flata tumhanden	N	N-handen
¥	Sprethanden	Δ	Lilla O-handen
∧	Vinkelhanden	V	V-handen
⋈	Tumvinkelhanden	¥	Tupphanden
A	A-handen	K	K-handen
S	S-handen	∩	Dubbelkroken
Σ	Klohanden	⋈	Böjda tupphanden
O	O-handen	M	M-handen
G	Knutna handen	W	W-handen
E	E-handen	I	Lillfingret
B	Tumhanden	⋈	Flyghanden
L	Pekfingret	¥	Stora långfingret
└	L-handen	Z	Runda långfingret
└	Raka måtthanden	H	Stora nyphanden
Δ	Nyphanden	X	X-handen
T	T-handen	4	4-handen
└	Krokfingret	Q	Q-handen
└	Måtthanden	D	D-handen
Θ	Hållhanden	F	F-handen

De teckenelement som utgörs av kroppslägen har fått sina namn efter den kroppsdel de anknyter till. När det däremot gäller de olika handformerna uppstår inte svenska beteckningar lika naturligt. En del former har visserligen fått namn efter form (flat hand, knuten hand) eller funktion (måtthand, nyphand) men i många fall används andra mer eller mindre lyckade beteckningar. Namnen på handformerna är dock av underordnad betydelse - det är själva handformen och symbolen för den som är det väsentliga.

Handformer som liknar bokstäver i handalfabetet symboliseras av bokstäver. Till övriga handformer används bokstavsliknande symboler. Skillnaden mellan symbolerna i paren J-, \wedge -, I-, V-, \cap -, avspeglar en verklig skillnad mellan respektive handformer, nämligen att i dem med ett tvärstreck ingår dessutom tummen i handkonfigurationen.

2.2.3 Attityd

attitydriktning

←	vänster
→	höger
↑	fram
↓	in
^	upp
∨	ner

attitydvridning

⋈
⋈
⋈
⋈
⋈
⋈

Attitydriktningen skrivs med samma symboler som rörelseriktningarna i aspekten artikulation, medan attitydvridningen har egna symboler.

2.2.4 Rörelseriktning

←	vänster
→	höger
↔	vänster - höger
↑	fram
↓	in
↕	fram - in
^	upp
∨	ner
~	upp - ner

Dessa tre grupper av pilar representerar rörelse i tre olika plan. Rörelser i horisontalplanet (i sidled och djupled) symboliseras av hela pilar, medan rörelse i vertikalplanet (höjdled) symboliseras av "pilspetsarna". Sammansatta pilar betecknar upprepade (pendlande, framoch tillbaka-) rörelser i respektive plan.

2.2.5 Rörelsearter

⌒	båge
○	cirkel
↻	vrids
↺	slås
↻	spelar
⇒	förändras
⇨	strör
#	vinkar
“	böjs

Med rörelsearter avses rörelser som kan förekomma i tecken med enkel artikulatur i neutrala läget (i enhandstecken utan kontakt).

Båge och *cirkel* (samt *föres* som saknar symbol) innebär förflyttning av hela handen. *Vrids* och *slås* är rörelser som ändrar handens attityd: vrids ändrar handflatans riktning, dvs påverkar attitydvridningen; slås ändrar attitydriktningen. *Spelar*, *vinkar*, *böjs*, *strör* och *förändras* är handinterna rörelser, dvs rörelser som utförs av fingrarna. *Spelar* är växelvisa rörelser i fingrarnas inre knogar, medan *vinkar* är samtidiga rörelser i de inre knogarna och *böjs* rörelse i de yttre knogarna. *Strör* är en rörelse av tummen som innebär att den förs över fingertopparna. *Förändras* innebär en öppnande eller slutande rörelse i handen som resulterar i en annan handform än de artikulatören har initialt, varför symbolen vanligen kompletteras med symbolen för den avslutande handformen.

2.2.6 Interaktionsarter

≈	växelvis
⌋	konvergerar
⌈	divergerar
↔	byte
×	kors
∠	vinkel
⌘	hakning
⌚	entré

- kontakt
- medial kontakt

Med interaktionsart avses i första hand sådana artikulationselement som förekommer i tecken med dubbel artikulator. För *hakning*, *entré* och *kontakt* gäller dock att de dessutom förekommer i tecken med enkel artikulator och hand- eller kroppsläge. Ingen av interaktionsarterna kan förekomma i tecken med enkel artikulator i neutrala läget.

Medial kontakt måste kombineras med rörelseriktning. Symbolen för riktningen placeras ovanför symbolen för medial kontakt.

2.2.7 Relationssymboler

┌	över
└	under
"	bredvid
+	framför
-	bakom

Symbolerna markerar var den aktiva handen befinner sig i förhållande till den passiva handen. De kan även användas för att markera mer exakt var på artikulationsstället som artikulatorn agerar.

2.2.8 Övriga symboler

- upprepad artikulation

Upprepad artikulation innebär i regel två upprepningar. Om upprepningen står ensam sist i egen grupp (|[•]) innebär det att hela artikulationen upprepas. Om upprepningssymbolen står inom en grupp är det bara den artikulationen som står före upprepningssymbolen som upprepas.

| markerar sekventiell artikulation

/ placeras mellan de två leden i ett sammansatt tecken.

3. Transkriptionskonventioner

Konventionerna för teckentranskription beskrivs enklast med hänvisning till de olika positioner eller fält i vilka symbolerna förekommer. Vi kallar dem här fält I, II och III. Dessa fält motsvarar tecknets tre aspekter: I - artikulationsställe, II - artikulator, III - artikulation. Eftersom första fältet ibland är outnyttjat (och eftersom det delvis utnyttjar samma konventioner som fält II) kan det vara lämpligt att börja med fält II.

I fält II skrivs alltså symbolerna för artikulatoren, dvs för handform och attityd. Enkel artikulator anges med symbolen för dess handform åtföljd av två attitydsymboler. Attityden anges genom att symbolen för handens riktning skrivs upptill, omedelbart till höger om handformssymbolen och under denna, alltså nedtill till höger om handformen skrivs attitydvridningens symbol. Ex \cup^{\wedge} står för en flat hand (\cup) som hålls uppåtriktad (\wedge) med handflatan framåtvänd (\cup) och är transkriptionen av artikulatoren i tecknet STOPP.

Dubbel artikulator anges genom att två handformssymboler sätts ut. I och med att händerna i tecken med dubbel artikulator har samma handform skrivs alltså samma symbol två gånger. Den högra symbolen representerar höger hand, den vänstra vänster hand. Detta är inte helt oviktigt eftersom det är avgörande för hur attitydsymbolerna skrivs. I en del tecken är visserligen attityden densamma för båda händerna vilket framgår av transkriptionen av den dubbla artikulatoren i t ex tecknet BORD:

$\uparrow \cup \cup \uparrow$ Båda händerna hålls framåtriktade med handflatorna nedåtvända.

Däremot ser transkriptionen av den dubbla artikulatoren i GATA ut på följande sätt: $\wedge \cup \cup \wedge$. Attitydriktningen är densamma hos båda händerna (uppåtriktad) men vridningen är beskriven med olika symboler. Det utläses som att höger hand är vriden mot vänster (\cup) och vänster hand är vriden mot höger (\wedge). - Av de två exemplen ovan framgår att handformssymbolerna i tecken med dubbel artikulator omges av attitydsymbolerna, något som inte gäller för tvåhandstecken med manuellt läge.

Fält I representerar aspekten artikulationsställe. Beroende på lägets art kan tre olika notationer förekomma här. Om artikulationsstället är det neutrala läget sätts ingen symbol ut. I sådana tecken, vilka är vanliga, kommer alltså artikulatorsbeskrivningen att stå först. Om tecknet har ett kroppsläge skrivs lägessymbolen här, alltså till vänster om artikulatorssymbolerna. Ex: $\cup \cup^{\wedge}$ och $[] \cup^{\wedge}$ som i tecknen BO och MIN där den flata handen artikulerar vid kinden respektive på bröstet.

Den tredje möjligheten är att tecknet har ett manuellt läge. det anges med symbolen för den form handen har och **till höger** om denna skrivs attitydsymbolerna. Ex $\cup^{\wedge} \cup^{\wedge}$ som i tecknet LIGGA där V-handen, framåtriktad och uppåtvänd, artikulerar vid den flata handen som har samma attityd.

Skillnaden i transkriptionen mellan tecken med dubbel artikulator och tecken med enkel artikulator vid manuellt läge, dvs attitydsymbolernas placering i förhållande till handformerna, kanske syns väl liten, men har inte orsakat några problem vid användningen av systemet. Till viss del kan det bero på att det ofta framgår av flera faktorer (än symbolernas placering) vilken aspektfunktion en hand har. Om handformerna är olika måste en hand vara artikulationsställe då ju händerna har samma form i tecken med dubbel artikulator. Om handformerna föregås av en symbol för ett kroppsläge är båda händerna artikulatorer. De enda fallen där enbart attitydsymbolernas placering anger aspektfunktionen är således när händerna har samma form och kroppslägesymbol saknas. Ett sådant par utgörs av PARALLELL som har dubbel artikulator,

$\hat{c} \perp \perp \hat{c}$, och FÖRBI som har manuellt läge, $\perp \hat{c} \perp \hat{c}$. Artikulationen är i båda fallen en framåtgående rörelse.

I **fält III** slutligen skrivs artikulationen. Här förekommer ofta flera symboler vilka kombineras enligt två principer: symboler för samtidiga element skrivs inom varje grupp som avslutas med \mid . I regel förekommer minst två symboler varav den ena betecknar en rörelseart och den andra en rörelseriktning. Den vanliga enkla förflyttningsrörelsen, föres, saknar dock symbol och transkriberas enbart med en riktningsangivelse.

4. Transkriptionsexempel

(1)	$J\hat{\curvearrowright}^{\uparrow}$	I	neutrala läget
	'stopp'	II	flat hand uppåtriktad framåtvänd
		III	föres framåt
(2)	$B\hat{\curvearrowright}^{\uparrow}$	I	neutrala läget
	'chef'	II	tumhanden framåtriktad vänstervänd
		III	föres uppåt
(3)	$N\hat{\curvearrowright}_{\rightarrow}^{\uparrow\leftrightarrow}$	I	neutrala läget
	'när'	II	N-handen framåtriktad nedåtvänd
		III	föres fram och tillbaka i sidled
(4)	$\hat{\curvearrowright}_{\rightarrow}\Sigma\Sigma\hat{\curvearrowright}_{\rightarrow}^{\vee}$	I	neutrala läget
	'vet inte'	II	båda klohänderna framåtriktade uppåtvända
		III	föres nedåt
(5)	$\hat{\curvearrowright}_{\rightarrow}\forall\forall\hat{\curvearrowright}_{\rightarrow}^{\uparrow\downarrow\approx}$	I	neutrala läget
	'har inte lust'	II	båda händerna spretade framåtriktade nedåtvända
		III	föres fram och tillbaka i djupled växelvis

Av (4) och (5) framgår att i tecken med dubbel artikulator skrivs artikulationssymbolerna endast en gång.

(6)	$N\hat{\curvearrowright}_{\rightarrow}^{\omega}$	I	neutrala läget
	'verkligen'	II	N-handen uppåtriktad framåtvänd
		III	slås framåt
(7)	$\Theta\hat{\curvearrowright}_{\rightarrow}^{\sim}$	I	neutrala läget
	'låsa'	II	hållhanden framåtriktad nedåtvänd
		III	vrids upp

(6) och (7) visar att rikttningsbeskrivningen för slås och vrids skrivs under symbolerna för rörelsearten. Detta gäller även för cirkel och båge.

När handen vrids eller slås samtidigt med att den också förs i någon riktning fordras tre symboler ordnade i samma grupp:

(8)	$\forall \xleftarrow{\sim} \xrightarrow{\sim} \omega$	I	neutrala läget
	'Danmark'	II	tupphanden vänsterriktad inåtvänd
		III	föres åt höger medan den slås upp och ner

I sådana fall skrivs alltså den "större" förflyttningsrörelsen först, symboliserad av riktningssymbolen. Därefter skrivs den "mindre" rörelsearten som i sin tur kompletteras med angivande av sin riktning.

Även transkription av förflyttning i båge fordrar tre artikulationssymboler:

(9)	$\mathcal{J} \xrightarrow{\sim} \uparrow \wedge$	I	neutrala läget
	'bro'	II	måtthanden högerriktad nedåtvänd
		III	föres framåt i uppåtgående båge

Bågens längdutsträckning anges med föres framåt. Dess böjning anges av riktningspilen som skrivs under bågsymbolen.

När förflyttningsrörelse sker i kontakt med ett läge skrivs kontaktsymbolen först:

(10)	$[] \mathcal{J} \xleftarrow{\sim} \bullet \vee$	I	bröstat
	'skön'	II	flat hand vänsterriktad inåtvänd
		III	föres under kontakt nedåt
(11)	$) \mathcal{J} \xrightarrow{\sim} \bullet \vee$	I	kinden
	'snäll'	II	flat hand uppåtriktad vänstervänd
		III	föres nedåt under kontakt

Kontakt förekommer inte bara under hela artikulationen utan även i olika faser av densamma; initialt, mediant, finalt. PERIOD är ett exempel på tecken med initial kontakt. I transkriptionen avskiljs därför kontaktsymbolen med ett lodrätt streck, (|), från den övriga artikulationen.

(12)	$\mathcal{J} \uparrow \mathcal{J} \uparrow \bullet \rightarrow \wedge$	I	flat hand framåtriktad högervänd
	'period'	II	flat hand framåtriktad vänstervänd
		III	initial kontakt följt av föres höger i uppåtgående rörelse

Medial och final kontakt exemplifieras av följande tecken:

- (13) $\text{J} \rightarrow \text{L} \uparrow \vee | \bullet | \wedge$ I flat hand högerriktad uppåtvänd
 'plötsligt' II pekfingerhand framåtriktad nedåtvänd
 III föres ner, kontakt, föres upp
- (14) $\text{J} \rightarrow \text{G} \uparrow \uparrow | \bullet$ I flat hand högerriktad inåtvänd
 'mätt' II knuten hand framåtriktad vänstervänd
 III föres fram till kontakt

Tecknet MUSKEL har initial och final kontakt med rörelse i den mediala fasen:

- (15) $\leftarrow \text{L} \leftarrow \bullet | \vee \wedge | \bullet$ I överarmen
 'muskel' II pekfingret vänsterriktad nedåtvänd
 III kontakt, föres nedåt samtidigt som handen vrids upp, kontakt

Exempel på andra rörelsesekvenser hittar vi i tecken med dubbel artikulator:

- (16) $\succ \text{L} \text{L} \succ \angle | \downarrow | \succ$ I neutrala läget
 'kvadratisk' II pekfingrar nedåtriktade inåtvända
 III divergerar, föres in, konvergerar

När händerna tillsammans beskriver en cirkelform transkriberas detta snarlikt:

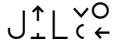
- (17) $\hat{\text{C}} \text{L} \text{L} \hat{\text{C}} \angle | \uparrow \searrow | \succ$ I neutrala läget
 'kommitté' II pekfingrarna uppåtriktade framåtvända
 III divergerar, föres fram samtidigt som de vrids in, konvergerar

Symbolerna i den andra artikulationsgruppen i (17) anger alltså att samtidigt som händerna förs framåt utför de en vridande rörelse, så att de kommer att ha motsatt attitydvridning (jämfört med i initialskedet) när de sedan konvergerar.

Förutom tecken där händerna tillsammans beskriver en cirkels form (genom bågrörelser eller vridning) fordrar ofta tecken med rörelsearten cirkel en omständlig transkription, i all synnerhet när den kombineras med förflyttningsrörelsen föres. De riktningssangivelser som skrivs under cirkelsymbolen avser det **plan** i vilket cirkeln utförs.

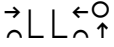
(18)		I	ansiktet
	'ansikte'	II	pekfingret inåtriktad nedåtvänt
		III	cirkel i frontalplanet

Den cirkel som pekfingret beskriver framför ansiktet i (18) är en vertikal (stående) cirkel, parallell med den tecknades kropp. Det är alltså en cirkels utsträckning i frontalplanet som symbolen \wedge betecknar.

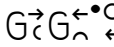
(19)		I	flat hand framåtriktad uppåtvänd
	'tallrik'	II	pekfingret nedåtriktad högervänt
		III	cirkel i horisontalplanet

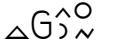
En liggande cirkel, alltså med utsträckning i horisontalplanet, anges som i (19) med vänsterpilen.

Stående cirkel vinkelrätt mot den tecknande, dvs i vertikalplanet, skrivs som rörelse fram eller in beroende på vilken riktning som faktiskt förekommer.

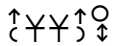
(20)		I	neutrala läget
	'vagn'	II	pekfingrarna riktade mot varandra inåtvända
		III	cirkel fram

Upprepade cirkelrörelser i horisontal- och frontalplanen kan anges som övriga upprepade rörelsearter där riktningssangivelser ingår, alltså med sammansatta riktningsspilar:

(21)		I	knuten hand framåtriktad högervänd
	'kaffe'	II	knuten hand vänsterriktad inåtvänd
		III	kontakt samtidigt med horisontella cirkelrörelser

(22)		I	näsan
	'smutsig'	II	knuten hand uppåtriktad vänstervänd
		III	upprepade cirkelrörelser i frontalplanet

Om däremot den sammansatta pilen för rörelse i frontalplanet används går skillnaden mellan upprepade cirkel fram och upprepade cirkel in förlorad i transkriptionen. Här används symbolen för upprepade artikulation:

(23)		I	neutrala läget
	'teckna'	II	spretade händer framåtriktade vända mot varandra
		III	upprepade cirkelrörelser framåt växelvis

Även om vi försöker lösa problemet med flera cirkelrörelser i frontalplanet genom att använda symbolen för upprepad artikulation som i (23) löser det inte frågan om hur tecken som KARRIÄR ska transkriberas:

(24)	$\rightarrow \text{L} \text{L} \leftarrow \wedge \circ \approx \cdot$	I	neutrala läget
	'karriär'	II	pekfingrarna riktade mot varandra inåtvända
		III	föres uppåt under växelvisa cirkelrörelser framåt

I (24) skulle nämligen upprepningssymbolen tolkas som att hela artikulationen upprepas och det skulle innebära att händerna (minst) två gånger på varandra fördes uppåt under växelvisa cirkelrörelser.

Symbolen för växelvisa rörelser får här anses implicera att cirkelrörelserna är flera, något som den kan göra i (23). Om däremot tecken med enkel artikulator eller med dubbel artikulator och samtidig rörelse skulle visa sig ha upprepad frontal cirkelrörelse med samtidig förflyttning, förmår inte transkriptionen i sin nuvarande form visa det på ett helt tillfredsställande sätt.

Symbolen för rörelsearten förändras, \Rightarrow , kompletteras vanligen med symbolen för den handform som rörelsen slutar i :

(25)	$\cap \circ \wedge \Rightarrow \forall \cdot$	I	ansiktet, övre del
	'blinkers'	II	O-handen uppåtriktad framåtvänd
		III	förändras till sprethand två ggr
(26)	$\Sigma \rightarrow \downarrow \Rightarrow G$	I	neutrala läget
	'hämta'	II	klohand framåtriktad nedåtvänd
		III	föres inåt samtidigt som den förändras till knuten hand
(27)	$\wedge \text{J} \text{J} \wedge \vee \Rightarrow A \prec$	I	neutrala läget
	'budget'	II	båda flata tumhänderna uppåtriktade framåtvända
		III	föres nedåt samtidigt som de förändras till A-händer, divergerar

Spelar, \sim , kan förekomma samtidigt med förflyttningsrörelser men även med kontakt:

(28)	$\forall \uparrow \sim \sim$	I	neutrala läget
	'snöa'	II	sprethand framåtriktad nedåtvänd
		III	föres nedåt med spelande rörelser
(29)	$\sqcup V \leftarrow \bullet \sim$	I	hakans undersida
	'ljuga'	II	V-hand vänsterriktad nedåtvänd
		III	kontakt med samtidiga spelande rörelser

Vinkar, $\#$, kan förekomma med kontakt men även utan:

(30)	$\cup \downarrow \leftarrow \bullet \#$	I	bredvid hakan
	'kille'	II	pekfingret vänsterriktad nedåtvänd
		III	i kontakt med hakan och vinkar 2 ggr
(31)	$N \uparrow \#$	I	neutrala läget
	'dubbelton'	II	N-hand framåtriktad nedåtvänd
		III	vinkar två gånger

Några exempel på interaktionsarter har redan förekommit: växelvis (5), (23); konvergerar (16), (17); divergerar (16), (17), (27); kontakt (10), (11), (12), (13), (21). Här följer ett exempel på interaktionsarten byte:

(32)	$\uparrow \overline{GG} \uparrow \cdot \cdot \cdot$	I	neutrala läget
	'politik'	II	knutna händerna framåtriktade, vh uppåtvänd, hh nedåtvänd, hh ovanför vh
		III	kontakt, byte, kontakt

Byte innebär att händerna interagerar på så sätt att de byter plats med varandra varvid attityden ändras. I (32) innebär det att vänsterhand efter bytet är ovanför höger hand och att vänster hand är nedåtvänd och höger är uppåtvänd ($\uparrow \overline{GG} \uparrow$).

De tre interaktionssymbolerna \times , \angle och \bowtie skiljer sig i sin användning från de övriga genom att de kan förekomma både i andra och tredje fältet. När de står i fält III symboliserar de (precis som övriga symboler där) rena artikulationselement. ¹

(33)	$O \wedge J J \wedge \times$	I	ansiktet
	'mörk'	II	båda händerna flata uppåtriktade inåtvända
		III	korsas
(34)	$\uparrow J J \uparrow \angle \cdot$	I	neutrala läget
	'hörna'	II	båda händerna flata framåtriktade vända mot varandra
		III	vinkelkontakt upprepas

¹ För en mer detaljerad beskrivning av hur handens attityd transkriberas vid interaktionsarterna kors och vinkel se kandidatuppsatserna av Björkstrand, 1998 och Riemer, 2015.

- (35) $\rightarrow \overline{SS} \leftarrow \times$ I neutrala läget
 'och' II S-händerna riktade mot varandra, vh uppåtvänd,
 hh nedåtvänd
 III hakas i varandra

Som tidigare nämnts används \times även vid transkription av tecken där artikulatorn tar i eller griper om artikulationsstället. Det kan vara ett kroppsläge som i ÖRE eller ett manuellt läge som i HUD:

- (36) $\} \Delta \hat{\gamma} \times$ I örat
 'öre' II nyphanden uppåtriktad vänstervänd
 III hakning (tar i örsnibben)
- (37) $J \uparrow \Theta \leftarrow \times$ I flata handen framåtriktad nedåtvänd
 'hud' II hållhanden vänsterriktad inåtvänd
 III hakning (nyper i vh:s hud)

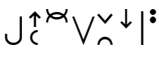

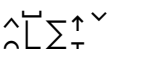
När \times , \angle och \times betecknar bibehållen interaktion, dvs olika typer av kontakt mellan händerna som varar hela tecknet upptas de i början av fält III.

- (38) $\uparrow \overline{NN} \uparrow \times \uparrow$ I neutrala läget
 'åka' II båda N-händerna framåtriktade och nedåtvända
 III korskontakt med hh ovanför vh, föres framåt
- (39) $\uparrow JJ \uparrow \angle \uparrow$ I neutrala läget
 'båt' II båda flata händerna framåtriktade vända mot varandra
 III vinkelkontakt, föres framåt
- (40) $\hat{\gamma} \overline{YY} \hat{\gamma} \times \times \sim$ I neutrala läget
 'fjäril' II båda händerna spretade uppåtriktade inåtvända
 III korsade med hh framför vh och hakade i varandra
 (med tummarna), spelar

(Detta är hittills det enda observerade fallet som fordrar två symboler för den bibehållna interaktionen.)

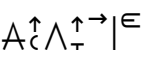
I (38), (39), och (40) används alltså interaktionssymboler för att ange händernas inbördes relation i tvåhandstecken. De beskrivs som tecken med dubbel artikulatur därför att händerna har samma form, samma eller motsatt (spegelvänd) attityd och agerar på likartat sätt. Om händerna i tecken med bibehållen interaktion eller kontakt under artikulationen däremot har olika handform uppstår frågan hur de bäst ska beskrivas.

De kan då antingen betraktas som tecken med dubbel, asymmetrisk artikulatur eller som tecken med rörligt artikulationsställe. Den här frågeställningen är av betydelse för transkriptionen eftersom dessa tecken får olika skriftbild beroende på vilken aspektstruktur vi tillskriver dem. Låt oss jämföra transkriptionerna av tecknet RIDA i dessa båda tolkningar:

(41 a)		I	flat hand framåtriktad högvänd
		II	V-hand nedåtriktad inåtvänd med bibehållen hakning på flata handen
		III	föres inåt upprepade gånger
(41 b)		I	neutrala läget
		II	flat hand framåtriktad högvänd och V-hand nedåtriktad och inåtvänd med bibehållen hakning
		III	föres inåt upprepade gånger
(42)		I	neutrala läget
		II	Pekfingerhand uppåtriktad inåtvänd och klohand framåtriktad nedåtvänd, hh ovanför vh
		III	föres nedåt

I transkriptionshänseende är (41 b) att föredra, dvs båda händerna betraktas som artikulaturer. Det betyder nämligen att artikulationsbeskrivningen gäller för båda händerna och att de med denna bibehållna interaktion tillsammans utför rörelsen inåt. (41 a) däremot utläses som att V-handen med bibehållen hakning föres inåt några gånger på den flata handen och av transkriptionen framgår då inte att båda händerna rör sig.

Entré slutligen är en tämligen udda interaktionsart genom att den enbart förekommer i tecken med enkel artikulatur med den andra handen som artikulationsställe. I några tecken innebär den också en viss aktivitet hos den hand som är artikulationsställe. Det här artikulationselementet kallas mottagning i beskrivningen av tecknad svenska (Bergman 1977) där den betecknar just den rörelse som artikulationsstället gör. Det finns dock tecken där artikulatören "gör entré" utan att bli aktivt mottagen av den andra handen och det är orsaken till att symbolen \in här delvis representerar ett annat tecknelement och har en annan beteckning.

(43)		I	tumvinkelhanden, framåtriktad högvänd
		II	vinkelhanden framåtriktad nedåtvänd
		III	föres åt vänster, entré

(44)	$A \uparrow V \wedge \leftarrow \epsilon$	I	tumvinkelhanden, framåtriktad högervänd
	'par'	II	V-hand uppåtriktad inåtvänd
		III	föres vänster, entré

I båda exemplen (43) och (44) innebär ϵ både att artikulatorn går in i artikulationsstället och att vänstra handen gör den mottagande rörelsen, dvs griper om artikulatorn med tummen.

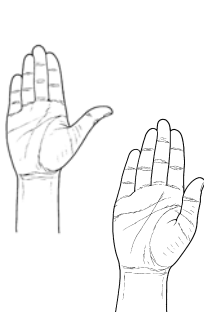
Ett kroppsläge, nämligen munnen, kan liksom händerna öppnas och slutas vilket gör att entré är möjlig även i tecken med munnen som artikulationsställe:

(45)	$\subset B \wedge \epsilon$	I	munnen
	'nöt'	II	tumhanden uppåtriktad vänstervänd
		III	entré (förs in mellan tänderna som "biter till" om tummen)

Därmed är de olika artikulationssymbolernas användning i fält III (och II) beskriven. Det som återstår att redogöra för är relationssymbolernas användning. De preciserar den högra handens initiala position relativt den vänstra oavsett den senares aspektfunktion. Dessa diakritiska symboler kan således förekomma som komplement till vänster hand både i dess egenskap av artikulationsställe och när den ingår i dubbel artikulator. De skrivs vid den vänstra handens symbol enligt följande:

	$\overset{\perp}{X} X$	högra handen framför vänstra handen
	$\overset{\top}{X} X$	högra handen innanför vänstra handen
	$'' X X$	händerna bredvid varandra
	$\overset{\sqsubset}{X} X$	högra handen ovanför vänstra handen
	$\overset{\sqsupset}{X} X$	högra handen nedanför vänstra handen
(46)	$\vec{J} \wedge J \leftarrow \bullet \rightarrow$	I flat hand högerriktad inåtvänd
	'gräns'	II flat hand vänsterriktad inåtvänd
		III hh föres under kontakt åt höger på utsidan av vh
(47)	$\vec{J} \wedge G \uparrow \bullet$	I flat hand högerriktad inåtvänd
	'mätt'	II knuten hand framåtriktad vänstervänd, hh innanför vh
		III föres fram till kontakt

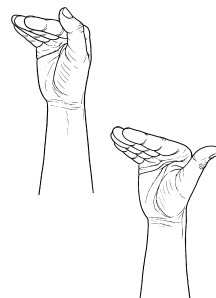
5. Översikt handformer

Flata handen

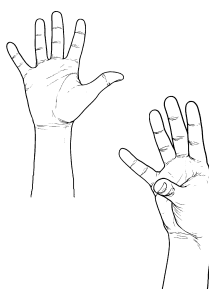
Flata tumhanden

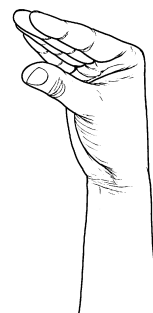
Vinkelhanden

D-handen

Sprethanden

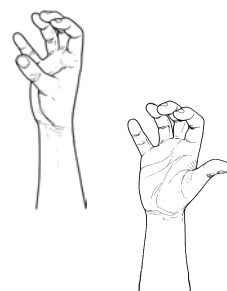
Tumvinkelhanden

A-handen

S-handen

Klohanden

O-handen

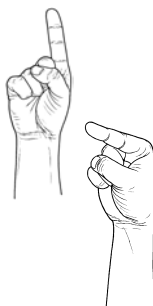
Knutna handen

E-handen

Tumhanden

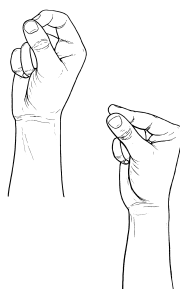
Pekfingret

L-handen

Raka mätthanden

Nyphanden

T-handen

Krokfingret

Mätthanden

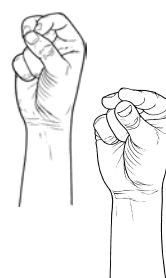
Hållhanden

Långfingret

N-handen

Lilla O-handen

V-handen

Tupphanden

K-handen

Dubbelkroken

Böjda tupphanden

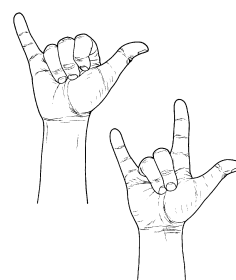
M-handen

W-handen

Lillfingret

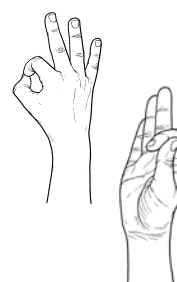
Flyghanden

Stora långfingret

Runda långfingret

Stora nyphanden

X-handen

4-handen

F-handen

6. Transkriptionsformel²

$\overset{R}{A} \overset{AR}{H}_{AV} \text{ART-ION}$

Enkel artikulator (En aktiv hand)

$\overset{R}{A} \overset{AR}{AV} \overset{R}{H} \overset{I}{H} \overset{AR}{AV} \text{ART-ION}$

Dubbel artikulator (Båda händerna aktiva)

$\overset{R}{H} \overset{AR}{AV} \overset{H}{AV} \text{ART-ION}$

Tvåhandstecken
(Ena handen passiv och den andra handen aktiv)

$\overset{R}{A} \overset{AR}{H}_{AV} \text{ART-ION} / \overset{R}{A} \overset{AR}{H}_{AV} \text{ART-ION}$

Sammansatt med enkel artikulator
(Efterled med en hand)

$\overset{R}{A} \overset{AR}{H}_{AV} \text{ART-ION} / \overset{R}{H} \overset{AR}{AV} \overset{H}{AV} \text{ART-ION}$

Sammansatt med tvåhandstecken
(Efterled med ena handen passiv och den andra handen aktiv)

$\overset{R}{A} \overset{AR}{H}_{AV} \text{ART-ION} / \overset{R}{A} \overset{AR}{AV} \overset{R}{H} \overset{I}{H} \overset{AR}{AV} \text{ART-ION}$

Sammansatt med dubbel artikulator
(Efterledet: Båda händerna aktiva)

² A = artikulationsställe, R=relationsart, H=handform, underarmen, AR=attitydsriktning, AV=attitydsvridning, I=interaktionsart, ART-ION=artikulation

7. Referenser

- Bergman, Brita (1977). *Tecknad svenska*. Utbildningsforskning 28. Stockholm: Liber Läromedel/Utbildningsförlaget.
- Bergman, Brita (1982). *Teckenspråkstranskription*. Forskning om teckenspråk X. Stockholm: Institutionen för lingvistik, Stockholms universitet.
- Björkstrand, Thomas och Bergman, Brita (1993). *Kompendium i teckentranskription*. Institutionen för lingvistik, Stockholms universitet
- Björkstrand, Thomas (1998). *Redundans i teckentranskriptionssystemet; Förslag till förenkling*. Kandidatuppsats. Institutionen för lingvistik, Stockholms universitet
- Klima, Edward & Bellugi, Ursula (1979). *The signs of language*. Cambridge: Harvard University Press.
- Riemer, Nikolaus (2015). *Diagonala handpositioner i svenskt teckenspråk*. Kandidatuppsats. Institutionen för lingvistik, Stockholms universitet
- Svenskt teckenspråkslexikon (2014). <http://www.teckensprakslexikon.su.se>
- Stokoe, William (1960). *Sign language structure: An outline of the communication systems of the American deaf*. Studies in Linguistics Occasional Papers 8.
- Sveriges Dövas Riksförbund (1971). *Teckenordbok*. Borlänge: Sveriges Dövas Riksförbund
- Wallin, Lars (1982). *Sammansatta tecken i svenska teckenspråket*. Institutionen för lingvistik, Stockholms universitet

I serien **Forskning om teckenspråk** (FOT) har följande nummer utkommit. Samtliga rapporter är fritt tillgängliga på avdelningens hemsida: www.ling.su.se/teckensprak

FOT I, 1976

Ahlgren, Inger. Rapport om planering och förarbete i projektet "Tidig språklig kognitiv utveckling hos döva och gravt hörselskadade".

FOT II, 1978

Bergman, Brita. The first national symposium on sign language research and teaching, Chicago May 30 – June 4, 1977.

Ulfsparre, Sten. Teaching sign language to hearing parents of deaf children.

Ahlgren, Inger. Early linguistic cognitive development in the deaf and severely hard of hearing.

FOT III, 1979

Bergman, Brita. Dövas teckenspråk – en inledning.

FOT IV, 1978

Bergman, Brita. Current developments in sign language research in Sweden.

FOT V, 1979

Ahlgren, Inger. Om språkutveckling hos hörande och döva.

FOT VI, 1980

Ahlgren, Inger. Projektet "Tidig språklig kognitiv utveckling hos döva och gravt hörselskadade": Arbetsätt och erfarenheter.

Ahlgren, Inger. Döva barn och vuxna döva.

FOT VII, 1980

Ahlgren, Inger. Döva barns teckenspråk.

FOT VIII, 1982

Wallin, Lars. Sammansatta tecken i svenska teckenspråket.

FOT IX, 1982.

Ozolins, Birgitta. Lördagsskolan 1977–78.

FOT X, 1982

Bergman, Brita. Teckenspråkstranskription.

FOT XI, 1982

Bergman, Brita. Sign typology.

Bergman, Brita. Verbs and adjectives: Some morphological processes in Swedish Sign Language.

Bergman, Brita. On localisation in the Swedish Sign Language.

Bergman, Brita. Några satstyper i det svenska teckenspråket.

FOT XI:2, 1982

Bergman, Brita. Några satstyper i det svenska teckenspråket.

FOT XII, 1984

Svartholm, Kristina. Döva och samhällets skrivna språk. En forskningsöversikt och en tillbakablick.

FOT XIII, 1984

Ahlgren, Inger. Döva barn och skriven svenska.

FOT XIV, 1984

Bergman, Brita. En jämförelse mellan några dynamiska och statiska satser i svenska och teckenspråk.

Bergman, Brita & Wallin, Lars. Satsstruktur i det svenska teckenspråket.

Bergman, Brita. Verb och adjektiv: Några morfologiska processer i svenska teckenspråket.

Ahlgren, Inger. Persondeixis i svenska och i teckenspråk.

FOT XV, 1987

Thyrén, Louise. Döva i Sverige – en delkultur?

FOT XVI, 1989

Hedberg, Tomas. Persontecken. Deras härkomst, bildningssätt och användning.

FOT XVII, 1992.

Bergman, Brita. Teckenspråket – ett svenskt minoritetsspråk. Föreläsning vid Stockholms universitets installations- och promotionshögtidighet den 25 september 1992.

FOT XVIII, 1994

Mesch, Johanna. Dövblindas teckenspråk. En pilotstudie.

FOT XIX, 1995

Bergman, Brita. Manuell och ickemanuell negation i svenska teckenspråket.

FOT XX, 1996

Ahlgren, Inger. Om dövblindfödda barns möjlighet till språkutveckling.

FOT XXI, 1998

Ahlström, Margareta & Svartholm, Kristina. Barndomshörselskadades erfarenheter och upplevelser av tvåspråkighet. En pilotstudie.

För senare FOT-nummer, se omslagets baksida.

Rapportserie Forskning om teckenspråk (FOT)

Redaktion: Brita Bergman, Johanna Mesch

FOT XXII, 2012	Bergman, Brita. Barns tidiga teckenspråksutveckling
FOT XXIII, 2013	Simper-Allen, Pia. Avbildande verbkonstruktioner i svenskt teckenspråk
FOT XXIV, 2015	Mesch, Johanna. Svensk teckenspråkskorpus - dess tillkomst och uppbyggnad Wallin, Lars & Mesch, Johanna. Annoteringskonventioner för teckenspråkstexter
FOT XXV, 2015	Bergman, Brita & Björkstrand, Thomas. Teckentranskription

ISSN: 99-0256266-3

Institutionen för lingvistik

Avdelningen för teckenspråk

Stockholms universitet 106 91 Stockholm www.ling.su.se/teckensprak

**Stockholms
universitet**